

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Докторант Димитър Къцарков Dimitar Katsarkov, PhD Student
Институция Affiliation	Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“ Veliko Tarnovo University „St.St. Cyril and Methodius“
Заглавие Title	DIVIDE ET IMPERA: ПОЛИТИКАТА НА ВЕЛИКОБРИТАНИЯ СПРЯМО ЕВРЕЙСКО-АРАБСКИЯ ВЪПРОС ПО ВРЕМЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА DIVIDE ET IMPERA: BRITAIN'S POLICY TOWARDS THE JEWISH – ARAB QUESTION DURING THE FIRST WORLD WAR
Страници Pages	411–416
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-411/

DIVIDE ET IMPERA: ПОЛИТИКАТА НА ВЕЛИКОБРИТАНИЯ СПРЯМО ЕВРЕЙСКО-АРАБСКИЯ ВЪПРОС ПО ВРЕМЕ НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Докторант Димитър Къцарков

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: Този доклад анализира външната политика на Великобритания в Близкия Изток по време на Първата световна война, разглеждайки три основни документа - кореспонденцията Хюсеин-Макмеън през 1915-1916 г., тайното споразумение Сайкс-Пико от 1916 г. и Декларацията Балфур от 1917 г. Целта на доклада е да аргументира в контекст как се формира сложната и често противоречива британска дипломация по отношение на еврейско-арабския въпрос и да осветли последиците от британската стратегията на „Разделяй и владей“, довела в крайна сметка до перманентен конфликт за земя и власт в Близкия Изток и до изострянето на еврейско-арабския конфликт.

Ключови думи: Великобритания; Първата световна война; евреи; араби; Близък Изток.

Началото на XX век е период, в който Близкият Изток се превръща в арена на съперничества между големите световни сили, а Първата световна война разкрива стратегическата стойност на региона за европейските държави. Политиката на Великобритания по отношение на този регион по това време се определя от стремежа към контрол на търговските маршрути към Индия, защитата на Суецкия канал и гарантиране на надмощие спрямо останалите европейски сили. Именно в този контекст се формира сложната и често противоречива британска дипломатическа игра по отношение на еврейско-арабския въпрос¹.

Във войната срещу Османската империя в Близкия Изток Великобритания използва класическия имперски принцип „Di-

¹ Cleveland, William; Bunton, Martin. A History of the Modern Middle East. Boulder, Colorado, US. Westview Press, 2016. pp. 145-156;

vide et impera“ („Разделяй и владей“ от латински), обещавайки различни и взаимно изключващи се неща на арабите, на французите и на ционисткото движение. Тези обещания могат да се обобщят в три основни документа: кореспонденцията Хюсеин-Макмеън от 1915–1916 г., тайното споразумение Сайкс-Пико от 1916 г. и Декларацията Балфур от 1917 г. Тези документи формират една много сложна система от ангажименти, които подкопават възможността за стабилен мир след войната и поставят основите на еврейско-арабския конфликт в Близкия Изток. Целта на този доклад е да анализира британската политика в този период, разглеждайки едновременно ролята на ключови фигури като шариф Хюсеин, Т. Е. Лоурънс и Сейнт Джон Филби, както и последиците от стратегията „Разделяй и владей“, довела в крайна сметка до състояние на перманентен конфликт за земя и власт в региона на Близкия Изток.

Преди Първата световна война Близкият Изток е доминиран от Османската империя, но тази империя в началото на XX век е вече силно разклатена от вътрешни политически кризи, национални движения за независимост и загуба на територии. За Великобритания регионът придобива стратегическа стойност най-вече поради контрола над пътищата към Индия – най-важното владение на британската корона, и контрола над Суецкия канал – най-важната морска артерия за британския флот и нейните търговски компании. След включването на Османската империя в Първата световна война на страната на Централните сили, Лондон се нуждае от нови съюзници в региона на Близкия Изток. Така британците започват да колаборират паралелно както с арабските лидери, така и с вече институционализираното ционистко движение, опитвайки се да насърчат всяка сила, която би отслабила османската власт.

Първата такава сила, към която Великобритания се обръща в Близкия Изток, е най-влиятелният лидер сред арабските племена, а именно шарифът на Мека Хюсеин ибн Али, владетел на Хиджаз и пряк потомък на пророка Мохамед. Неговата духовна и политическа легитимност го прави привлекателен съюзник за Лондон. Чрез поредица от писма между него и британския върховен комисар в Кайро, сър Хенри Макмеън, през 1915–1916 г. Великобритания обещава подкрепа за независима арабска държава в замяна на военна подкрепа от страна на арабските племена срещу Високата порта. Макар че писмата съдържат неясноти относно границите на тази бъдеща арабска държава, особено за териториите на Палестина, за Хюсеин тези обещания представляват обвързващ ангажимент. Той вижда в тях възможността

за възраждане на арабската политическа мощ след векове под османска доминация².

През юни 1916 г. шариф Хюсеин обявява Арабското въстание против Османската империя. Първоначално то е ограничено, но с британска логистична подкрепа постепенно набира сила в целия регион на юг от Анадола. Британците снабдяват арабските въстаници с оръжие, злато и военни експерти и съветници – сред които най-известен е Т. Е. Лоурънс, познат още като Лоурънс Арабски. Арабското въстание разрушава стратегическите османски пътища и комуникации в региона и улеснява настъплението на британската армия към Сирия и Палестина, което в крайна сметка подпомага и разгрома на Османската империя в Първата световна война. Шариф Хюсеин обаче остава разочарован след войната, когато разбира, че британците не възнамеряват да изпълнят обещанията си, поети към него³. В крайна сметка Палестина е отделена от бъдещата арабска държава, а Хашемитите са лишени от властта си в Хиджаз – процес, ускорен и от британската подкрепа за емира на Недж – Ибн Сауд, лансиран от конкурента за влияние сред арабските племена на Т.Е. Лоурънс – Сейнт Джон Филби.

Разбира се, арабската линия не е единствената за Лондон. Докато се водят преговори с шариф Хюсеин, Великобритания и Франция работят върху тайното споразумение Сайкс-Пико, сключено през май 1916 г. То разделя Близкия Изток на сфери на влияние: за Франция са отредени териториите на днешна северна Сирия и Ливан, а за Великобритания остават Месопотамия, Палестина и Трансйордания. Това споразумение напълно противоречи на обещанията към арабите. То показва, че британската политика не е мотивирана от идеалите за арабско самоопределение, а от прагматични империалистични интереси. Лондон се стреми да предотврати прекомерното френско влияние в региона, но и да си осигури стратегически търговски точки по източното Средиземноморие в близост до Суецкия канал. След края на Първата световна война вследствие на това тайно споразумение се обособяват Британски и Френски мандат в Близкия Изток за период от 30 години, а мандатът им е гласуван от новосформираното Общество на народите.

През 1917 г. Великобритания поема и трети ключов ангажимент, но този път към ционисткото движение и неговите пред-

² Rogan, Eugene. The Fall of the Ottomans. New York, New York, US. Penguin Publishing, 2015, pp.65-66;

³ Segev, Tom. One Palestine, Complete. New York, New York, US. Henry Holt Publishing House, 2001, pp. 89-90;

ставители в Лондон. Външният министър и бивш премиер на Великобритания Джеймс Балфур подписва т.н. декларация Балфур, която гласи, че британското правителство подкрепя създаването на „национален дом за еврейския народ“ в Палестина, при условие че не се увреждат „гражданските и религиозните права“ на нееврейските общности на тази територия⁴. Основният стратегически мотив зад тази декларация е очакването, че еврейските общности във Великобритания, Русия и САЩ ще окажат финансово и политическо влияние в полза на Антантата. Така Великобритания за трети път дава обещание, което влиза в противоречие с предходните две. С този ход конфликтът между арабските и еврейските очаквания вече е заложен в основата на бъдещия Британски мандат в Палестина.

След края на Първата световна война Великобритания получава мандат над Палестина от Обществото на народите. Британското управление се опитва да балансира между ционисткия проект и нарастващото арабско недоволство, но без ясен план. В началото на 20-те години на XX век политиката на Лондон включва насърчаване на еврейската имиграция към Палестина, подкрепа за институциите на ционисткото движение, ограничаване на арабските политически претенции и прилагане на мерки за поддържане на контрол чрез политическо овластяване на конкретни лидери и на двете общности на евреи и араби. Вместо стабилизиране обаче, тази политика създава условия за постоянна вражда. Арабските протести срещу британската администрация се засилват през втората половина на 20-те и 30-те години на XX век, кулминирайки в Големия арабски бунт от 1936-1939 г. Вместо да търси решение, Лондон прибегва до репресии и компромиси, които само задълбочават кризата.

В краткосрочен план Великобритания постига своите стратегически цели срещу Османската империя, успявайки да използва като свои съюзници ционисткото лоби и арабските племена. Това значително подпомага британските цели и усилия във войната срещу Османската империя и впоследствие полага стабилни условия за дългосрочно съперничество с Франция в Близкия Изток, както и контрол над стратегическите търговски маршрути към Далечния изток и ресурсите в региона. Но в дългосрочен план британската политика по време на Първата световна война и след нея се оказва фундаментално противоречива. Като дава различни обещания на арабите, французите и ционистите, Великобритания създава дипломатическа конструкция, която не

⁴ Gelvin, James. The Israel-Palestine Conflict. Cambridge, UK. Cambridge University Press, 2014. pp. 123-124;

може да бъде поддържана в дългосрочен план. Принципът „Divide et impera“ се оказва ефективен за моментното отслабване на Османската империя, но ускорява нестабилността в новосъздадения Британски мандат.

Провалът на британската политика на „Divide et impera“ в Близкия изток е стратегическо късогледство с дългосрочни последици. В опита си едновременно да контролира региона, да отслаби Османската империя, да контрира френските амбиции, да привлече ционистката финансова подкрепа и да спечели арабските съюзници Великобритания създава мрежа от взаимно изключващи се обещания. Тази тактика може и да е донесла краткосрочни успехи по време на войната, но след нея разкрива дълбока невъзможност да се установи стабилен политически ред в Близкия Изток. Резултатът за арабските аспирации към единна независима държава е разрушителен. Шариф Хюсеин и неговата Хашемитска династия губят позиции, британската администрация се проваля в опита да „балансира“ между арабските и еврейските общности, а ционисткото движение постепенно укрепва политическата и институционалната си власт в Палестина. Вместо устойчив ред британската политика създава условия за радикализация и за непримирим конфликт между евреи и араби. Под британския мандат ционистките паравоенни структури като Хагана, Иргун и Лехи се развиват и модернизират, докато арабското население остава без аналогична политическа и военна инфраструктура. Така Великобритания, независимо дали умишлено или не, подпомага процес, който води до овластяването на една от двете групи – ционистката, поставяйки основите за бъдещата конфронтация между евреи и араби⁵. По този начин провалът на британската имперска стратегия не само отваря пътя към дълбоката трансформация на Палестина, но и поставя основите на един от най-продължителните и сложни конфликти на XX и XXI век. Лондон търси контрол чрез разделение, но в крайна сметка оставя след себе си политически вакуум, в който конкуриращи се национални проекти се сблъскват без първоначален международен арбитър и без шанс за устойчиво съвместно съжителство. Така политиката на „Разделяй и владей“ не успява да закрепим имперската мощ, а вместо това запечатва историческо наследство от нестабилност, недоверие и непрекъснато напрежение в целия Близък изток.

⁵ **Fromkin, David.** A Peace to End All Peace. New York, New York, US. Holt Publishing House, 1989. pp. 95-96;

DIVIDE ET IMPERA: BRITAIN'S POLICY TOWARDS THE JEWISH – ARAB QUESTION DURING THE FIRST WORLD WAR

Dimitar Katsarkov, PhD Student

Veliko Tarnovo University „St.St. Cyril and Methodius“

Abstract: This article analyzes Great Britain's foreign policy in the Middle East during the First World War, examining three main documents - the Hussein-McMahon correspondence in 1915-1916, the secret Sykes-Picot agreement of 1916 and the Balfour Declaration of 1917. The aim of the report is to prove in context how the complex and often contradictory British diplomacy regarding the Jewish-Arab question was formed and to shed light on the consequences of the British strategy of „divide and rule“, which ultimately led to a situation of permanent conflict over land and power in the Middle East and to the exacerbation of the Jewish-Arab conflict.

Keywords: Great Britain; World War I; Jews; Arabs; Middle East;

Докторант Димитър Къцарков

Исторически факултет

Великотърновски университет „Св.св. Кирил и Методий“

гр. Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ № 2

E-mail: dimitarkatsarkov96@gmail.com